

AZ „ERDÉLYI KATOLIKUS STÁTUS« KÜZDELMES HÚSZ ÉVE

AZ ERDÉLYI KATOLIKUS STÁTUS az erdélyi egyházmegyének egészen különleges körülmények közt kifejlődött, ősi autonóm szervezete. Gyökerei a XVI. századig nyúlnak vissza. Erdélynek ama vallásilag viharos korszaka termelte és érlelte, amikor több mint 150 éven át (1556—1716) katolikus püspök nem tartózkodhatott a fejedelemség területén. Az árvaságnak e hosszú korszakában a világi vezetők és a papság — „a katolikusok státusa, kara“ — összefogtak vallásuk és intézményeik védelmére, igazgatására. A katolikus vezetőknek ez a „státusa“ idővel teljesen kiépített autonóm jogi szervezetté alakult; az erdélyi törvénykönyv szentesíti (Appr. Const. I. tit. I. art. 3) és I. Lipót 1691-i hitlevelében is elismeri. A püspök visszatérése után (1716) ennek vezetése mellett továbbra is életerős fejlesztője és fellegvára marad az erdélyi katolikusok életének. Amíg a többi erdélyi vallások autonóm szervei később más néven szerepelnek, a katolikusok máig megőrizték az ősi „Státus“ elnevezést.

A Státus már negyedfélszázados múltra tekinthetett vissza, amikor 1918 december i-én elhangzott a gyulafehérvári határozat.

A román impérium első éveiben viszonylag csend uralkodik az egyházi intézményekkel szemben. A vallási és nemzeti autonómia nagylelkű ígérésétől csöpögő gyulafehérvári határozat pontjait nem illett mindjárt az első években megcsúfolni; a békeszerzések kisebbségi egyezményei kifejezetten biztosították a kisebbségek vallási önkormányzatát; mérséklőleg hatott I. Ferdinand király katolikus lelkülete; ezenfelül az új állami berendezkedésnek ezernyi gondja is másfelé terelte a közfigyelmet.

Majláth püspök az eskütételre való első meghívás alkalmával adott klasszikus szépségű válaszában — többi kívánságai mellett — kérte „az erdélyi egyházmegyei autonómia becikkelyezését Románia törvényeibe“.

I. Az első közvetett ütet a Státusra és intézményeire az 1919. évi kisajátítási törvény és az ennek alapján 1921-ben kiadott „agrártörvény“ méri. Ennek 6. cikkelye szerint „egész terjedelmükben kisajátítatnak az összes falusi és városi külterületi tulajdonok azon összes jogi személyektől, amelyek valamely közérdeket szolgálnak, úgymint: testületek, alapítványok, intézetek, egyházak, szerzetesházak, káptalanok, egyetemek, iskolák, kórházak, megyék, községek stb.“

Az erdélyi egyházmegyét és a Státust ezzel felbecsülhetetlen kár éri, éppen akkor, amikor minden eddigi segélyforrásától (államsegély, kegyúri támogatás stb.) elesett.

Az 1923., 1924., 1925. és 1926. évi Státus-jelentések egyik pontja: szomorú beszámolás az újabb kisajátításokról.

A veszteségeket a következő táblázat mutatja :

A birtok neve	A kisajátítás előtt volt				Kisajátított			
	Szántóföld		Erdő		Szántóföld		Erdő	
	Hold	□-öl	Hold	□-öl	Hold	□-öl	Hold	□-öl
Kolozsmonostor	4.610	730	4.046	1.074	4.437	56	2.636	1.7
Váradalmás	1.359	1.575	7.441	678	1.305	2	6.473	678
Radnót	4.317	598	829	406	4.053	739	636	1.216
Alsóbajom	1.401	878	2.503	747	1.341	299	2.403	747
Összesen	11.687	381	14.817	1.305	11.136	1.096	12.155	615
Végösszeg	26.507 hold 286 □-öl				23.285 hold 111 □-öl			

A megmaradt ingatlanokból az óriási kezelési költségek miatt később még el kellett adni 277 holdat és 1332 d-ölet, maradt 303 hold és 1025 n-öl szántóföld, 2670 hold és 790 Q-öl erdő, összesen 2974 hold és 215 n-öl birtok. A kisajátítási ár holdanként átlag 913 leu, vagyis □-ölenként 57 báni volt. Később fellebbezések folytán az ár valamit javult, de nem érte el a tényleges ár 20%-át.

Az egész kisajátítási ár fejében sem készpénzt, hanem 5%-ot kamatozó államkötvényeket kapott az egyházmegye.

Ezek után a Státus bevételei és kiadásai így alakultak :

A l a p	Jöve- delem	Szükséglet	Többlet	Hiány
1. Vallásalap- ..... Leu :	675.835	3,218.494	—	2,542.659
2. Tanulmány-alap	3,369.152	11,849.238	—	8,480.086
3. Ösztöndíj-alap	1,228.642	1,368.018	—	139.376
4. Elemi iskola-alap	18.480	3,637.754	—	13,619.274
5. Nagyszebeni Teréz-árvaház .	334.586	1334.586	—	—
6. Tisztviselők nyugdíj-alapja .	422.288	172.480	249.808	—
7. Tanárok nyugdíj-alapja	1,253.929	929.480	324.449	—
Összesen	7,302.912	31,510.050	574.257	24,781.395

Az összes hiány tehát : évi 24,207.138 leu.

¹ 1920 december 3 ; — lásd Balázs András: Adatok az erdélyi kisebbségek iskolavédelmi küzdelmeihez, Kolozsvár, 1929. — 48. l.

2. A közvetlen támadások 1923-ban indulnak meg. Főmozgatója Ghibu Onisifor, a kolozsvári román egyetem pedagógia-tanára.

Ghibu 1914-ben Szebenben a görög keleti iskolák tanfelügyelője; a háború elején Romániába megy, ott pappá szentelteti magát és politikailag tevékenykedik Románia háborúba lépése érdekében. A világháború után még XV. Benedek pápával tárgyal a románoknak egyesüléséről,¹ utána éveken át ő a katolicizmus hivatásos ellensége® és jóformán egész életét e küzdelemre pazarolja.

Fanatikus, szenvedélyes ember; vagy ahogy Jorga jellemzi: „csaknem misztikus jellegű, mély meggyőződése van, de bár történelemmel is foglalkozik, nincs történelmi érzéke“ (1932 február 12-i parlamenti beszédében). Valóságos „enfant terrible“. Mindenkit támad, mindenkivel szembeszáll.

A kormány magatartása vele szemben csodálatosan kettős: egyszer hivatalos megbízásokat kap, (az erdélyi vallásügyi kérdéseket vizsgáló „történelmi-jogi bizottság“ elnökévé teszik, 1931-ben Rómába küldik, hogy a Státus ügyében tárgyaljon stb.) katolikusellenes műveinek kiadására anyagi támogatásban részesül — majd leintik, megtagadják, sőt becsukással fenyegetik.

A hatóságok is támogatják: a rendőrség a szerzházakban tartott házkutatások leletét rendelkezésére bocsátja — és ő ezt „pedagógiai szemináriumában“ dolgoztatja fel; a telekkönyvi hatóságok keresetére milliós egyházi vagyonok tulajdonjogi bejegyzését változtatják meg „telekkönyvi helyreigazítás“ címén — az érdekelt tulajdonos tudta nélkül — az állam vagy város javára.

Az első támadások a Patria című kolozsvári román lap hasábjain indulnak meg.³

Kifogásolja, hogy Erdélyben az impérium átvétele „túlzottan is civilizált módon történt, úgyannyira, hogy bizonyos tekintetben nemzeti gyengeség látszatát kelthetné“. Ugyanis e tekintetben egészen helytelen felfogás lett úrrá. A történelem folyamán mindig a hódítók tették rá a kezüket mindenre. A földreform már megteremtette az uralkodó faj és kisebbségek közt az egyensúlyt a földbirtok tekintetében. Ugyanennek kell megtörténnie más téren, vallási téren is. A kolozsvári templomokat is igazságosan kell megosztani. Az orthodox egyházat legalább két templom illeti: a főtéri Szent Mihály-templom és az „akadémiai templom“. Ezeket erőszakkal kellene elvenni (Ghibu mesterkedett is ezen), ahogy a törökök 1453-ban tették a Hagia Sophia-val. A kérdés végleges rendezéséig követeli a két templomnak azonnali átengedését a görög keletiek használatára. Hasonló hangon támadja a többi katolikus intézményeket.

E támadásait a következő évben újabb munkájában⁴ még élesebben folytatja. Bámulatos fanatizmussal vitatja, hogy Erdélyben a katolikusok minden vagyona az államot illeti: az említett két templom, a gyulafehérvári székesegyház és sok más templom; a gyulafehérvári püspöki palota, Vitéz Mihály kastélya „amelyben ma is magyar szellem uralkodik a Baszaráb uralódócsaládból származó Mailatești-knek renegát sarja“; az iskolák, alapítványok stb.

A legélesebb támadás mind a két munkában a Státust éri. A Státus szerinte nem egyházi, hanem politikai, mégpedig örökké akadémikusodó

¹ M. Teodorian-Carada: Actiunea Sf. Scaun in Románia (= A Szentszék tevékenysége Romániában), Bucuresti, 936, — 60. és köv. old.

² Explanatio iuridico-historica documentorum de fundis Diocesis Albaulienensis rítus Latini, 1937. — Függelék.

³ E cikkek 1923-ban külön is megjelentek Necesitatea revizuirii radicale a situapei confesionale din Transilvania (= Az erdélyi egyházak jogi helyzetén való gyökeres revízió szükségessége) címen.

⁴ Catolicismul unguresc in Transilvania si politica religioasa a Statului roman = A magyar katolikusok Erdélyben és a román állam vallásügyi politikája (Cluj,) 1924. 303 l.

magyar politikai szervezet; törvénytelen és kánonellenes intézmény, amilyent az általános egyházjog nem ismer; a Státus állam az államban¹. Éppen ezért a kormánynak kötelessége működését azonnal felfüggeszteni és feloszlatni.

Ez marad aztán mindvégig a melódia: sajtóban, parlamentben, közgazgatási, sőt bírói fórumok előtt is.

Kuriózumképpen, Ghibu egyházi és vallási tájékozatlanságának jellemzésére álljon itt e művének végkövetkeztetése: Az összes román katolikus keresztényeket, a latinokat, a keletieket és az ortodoxokat is — hisz valójában az utóbbiak az igazi katolikusok — egyetlen fő alatt kell egyesíteni. Románia számára külön pátriárkátust kell létesíteni, amely a rómaival, a konstantinápolyival és a többi ősi pátriárkátussal egyenrangú. „Ha pedig Róma nem értené meg e gesztusnak nemességét és jelentőségét, fel kell mondani az 1698-as úniót és a latin szertartású katolikusokra vonatkozólag olyan kormányzatot kell bevezetni, amilyent a pápával szemben Korvin Mátyás király kezdett és amelyet olyan kereszténytelen magatartás, amilyen a pápáé természetszerűleg maga után von.²

E támadások hullámai átsaptak a parlamentre is. A görög katolikus Bianu szenátor 1924 febr. 24-i interpellációjában a Státust törvénytelennek minősíti, amely csaláson alapul és működése kihívás a román állam ellen.

A kultuszminisztérium, bizonyára e támadások hatása alatt, 1924 február 14-én a Státus jogosultságának felülbírálnak végett bekérte az igazgatótanács szabályzatát, a vagyonkezelési szabályzatot és az igazgatótanács tagjainak névsorát..

3. Az 1924 január 5-én megjelölt, jogi személyekről szóló törvény új lehetőséget adott a támadásokra.

E törvény szerint közjogi jogi személyiség csak törvénnyel létesíthető; a magánjogi jogi személyiség elnyerését a törvény bizonyos formákhoz köti: már meglévő jogi személyeknek be kell mutatniok eddig élvezett jogi személyiségük bizonyítékait, alapszabályukat stb. és ennek alapján bejegyzésüket kell kérniök a törvényszéken a jogi személyek lajstromába; újonnan csak indokolt törvényszéki határozattal lehet jogi személyiséget szerezni (1—3. cikkely). A státust a román hatóságok természetesen nem ismerték el közjogi vagy már létező magánjogi jogi-személyeknek, viszont a Státus nem kérhetett új jogi személyiséget, mert ez történelmi jogának feladását jelentette volna.

Egyes bíróságok e törvény alapján nem akarták a Státust ügyfél gyanánt elfogadni. Majláth püspök 1924 május 28-án erre vonatkozólag magától Lapádatu vallásügyi minisztertől kért nyilatkozatot. A miniszter azt válaszolja: „A római katolikus Státusnak — Főtisztelendőség által képviselt — igazgatótanácsa mindenféle peres ügyben ügyfélként szerepelhet (poate sta in instantă)“. A Státus román fordítója ezt így fordította: „Bárminő bírósági kérdésben szerepelhet, mint jogi személy⁴, amiért később hamisítás vádjával illeték.⁵

¹ „Stat in Statul român“. Ghibu a Státust állandóan „Stat“-nak (— állam) nevezi románul. A Státus vezetői, ki akarván húzni ennek a hangzatos vádnak a méregfogát, a Státust románul következetesen „Statulus“-nak fordítják.

² I. m. 274—276. 1.

³ Az Erdélyi Katolicizmus múltja és jelene, 345 1.

⁴ Az erdélyi római katolikus Státus fontosabb jogtörténelmi okmányai, Kolozsvár, Minerva, 1926, 46 1.

⁵ Az erdélyi római katolikus Státus, Kolozsvár (1932) című gyűjteményében a román okmányok már csak román szöveggel szerepelnek, nehogy a magyar fordítással kapcsolatban, amint ez már megtörtént, a hamisítás „vádja érjen bennünket“.

1925-ben a gyulafehérvári törvényszék visszaveti a Státusnak három román alperes ellen 154.000 leu erejéig indított keresetét — főképpen azon a címen, hogy nincs jogi személyisége. Viszont a kolozsvári tábla Ioan Papp elnöksége alatt a Státus jogi személyiségét — kimerítő bírói indokolással — elismeri¹.

Az 1928-as vallásügyi törvényben („Kultusztörvény“) és az 1929-ben ratifikált román Konkordátumban is annyi jogi kétértelműség szerepel, hogy egyáltalában nem oszlatták el a jogi személyiségre vonatkozó kétségeket.

Az előbbinek a 11. cikkelye így intézkedik: „A történelmi egyházak alkotmányos rendszerüknek megfelelően létesült és képviselt szervezeti szabályaik szerint megalakult szervezetei (a hitközségek, plébániák, esperességek, zárdák, káptalanok, püspökségek, érsekségek, metropoliták stb.) jogi személyek“.

Ugyanígy a Konkordátum IX. cikkelye is, amely később annyi vitára adott alkalmat: „Az állam a törvényes hierarchikus hatóságaitól képviselt katolikus egyháznak elismeri jogi személyiségét, az állam közjogának megfelelően.

Következésképpen a plébániák, főesperességek, kolostorok, káptalanok, prépostságok, apátságok, püspökségek, érsekségek és a többi kánonilag és törvényesen megalakult szervezetek jogi személyek s bármely természetű javaik teljes tulajdonjogát garantálja az állam, a királyság alkotmányának megfelelően, a törvényes hierarchikus hatóságai által képviselt katolikus egyház számára“.

A román külügyminiszter kevéssel a konkordátum ratifikálása előtt jegyzékben fordult Dolci bukaresti nunciushoz és a konkordátum e IX. cikkelyéhez olyan megszorító értelmezést kért és kapott, amely szerint „a katolikus egyház a IX. szakaszban felsorolt szervezeteken kívül nem gyakorolhat jogi személyiséget“.

Mintha csak a Státus jogi személyisége lebegett volna a bukaresti kormányférfiak szeme előtt és azt akarták volna előre kirekeszteni a jogi személyek sorából.

4. Ghibunak 1931 ápr. 30-ra sikerült kivívnia, hogy a vallásügyi minisztérium a Státus ügyének kivizsgálására „történelmi-jogi bizottságot“ nevezzen ki, az ő elnöklésével.

Ez a bizottság új történelmi és jogi érveket nem tudott felmutatni. Ehhez Ghibu nem is értett, amint már Jorga megállapította és Bitay Árpád pontról pontra kimutatta.² De annál szívósabb propagandával és leleményességgel mozgatott meg mindenkit a Státus ellen és gyűjtött össze minden felhasználható propaganda-anyagot, főképpen régi liberális jogi és egyházjogi művekből, jozefinista szellemű kormányrendeletekből.

A román sajtóban egymást érik a támadások. A Státus bölcs mérséklettel viseli. Nem bocsátkozik hírlapi vitába, de illetékes fórumokon mindig azonnal védekezik.

Megmozdul az egyetem: külön tanácsa, külön a rektor, a görög katolikus Iuliu Hapeganu; majd még külön-külön a bölceleti és a természettudományi kar, hangoztatván, hogy a tudományos gyűjtemények számára nincsen férőhely (tehát a sekrestyést lakásul szolgáló helyiségeket el kell venni); A. Borza, botanikus tanár, görögkatolikus pap, külön előterjesztésében hangoztatja, hogy ha a Státus ellen elhangzott vádak igazak, nemcsak fel kell oszlatni a Státust, hanem vezetőit meg kell büntetni.

Megmozgatják a három római katolikus egyetemi tanárt (Baroni, Serra, Ostrogovich) is. Memorandumban fordulnak XI. Pius pápához: hogy a Státus túlzó magyar testület, amely őket, mint nem magyarokat, a szabályzat

¹1. mű. 26—29. 1.

²2 Mészáros Czirill álnéven: Kritikai Csevegések O. Ghibu erdélyi róm. kat. tárgyú műveiről, Kolozsvár, 1933, (Gloria).

ellenére nem hívja meg gyűléseire; kéri ennek a kánonellenes szervezetnek a feloszlását.

Az egyetemi ifjúság összes szervezetei is felírnak a Státus ellen.

A görögkeleti szent szinódus már 1924-ben felfigyel a Ghibu „szenziós történelmi adataira“. Miron Cristea szebeni metropolita hattagú bizottság kiküldését kéri a kultuszminisztertől 11 katolikus jogi és vagyoni kérdés kivizsgálására. E kérdések közt első: az Erdélyi Római Katolikus Státus. Követeli, hogy a miniszter „ne terelje a vizsgálatot egyszerű bürokratikus útra, hanem fontosságához mérten segítse azt a törvényesség és erkölcsök szempontjából is teljes győzelemhez“.

Természetesen több oldalról felfrissítik a hamisításnak, irredentizmusnak, román-ellenes agitációnak, titkos parlamenttartásnak stb. vádjait is.

Csodálatosan mozgékony szervezet volt ez a „történelmi-jogi bizottság“. Elnöke már a megbízás kelte után 50 nappal, 1931 június 20-án 466 oldalas műben tud beszámolni „tudományos kutatásának“ így elért eredményeiről¹. A munka homlokzatán a kultuszminisztérium felírása olvasható. Egészen titokban jelent meg, könyvkereskedésekben nem is árulták. A tudós bizottság egyhangú végkövetkeztetését Ghibu a miniszterelnökhöz intézett előszót pótló előterjesztésben adja elő:

„Átível a Státusnak nincsen törvényes és kánonikus alapja és mivel a román államra nézve kimondhatatlanul veszedelmes szervezetnek bizonyult, azonnal fel kell azt oszlatni, következőleg azokat a vagyonokat, amelyeket jogtalanul kezel, az államnak kell átvennie és az állam adja át bírásukra jogosult tényezőknak, elsősorban a kolozsvári egyetemnek. Átível pedig a Státus jogilag nem létező alany, az állam ezt minden külön formalitás nélkül, egyszerű rendelettel megteheti.“

5. A „bizottság“ alapos munkájának természetesen megvolt a kívánt hatása az amúgy is nagyon ingerlékeny román közvéleményre.

A telekkönyvi hatóságok egyszerű megkeresésre sietnek a Státus vagyonának bejegyzését az állam javára megváltoztatni.

1931 őszén az évi Státus-közgyűlést Jorga vallásügyi miniszter betiltja, mert „a Státus törvényessége nincsen tisztázva“. Hosszas diplomáciai tárgyalások után, végre az utolsó pillanatban a belügyminiszter megengedi; de Jorga kijelenti, hogy a gyűlés határozatait semmisnek fogja tekintem.

Az Universul című lap vad támadást intéz a Státus és vezetősége ellen. Erre a kolozsvári főügyész, Colfescu december 21-én, az „audiatur et altera pars“-elvre hivatkozva, maga elé idézi a Státus titkárát, majd a következő napokon az egész vezetőséget, vagy harminc kérdéssel ostromolja őket, sőt csalás, okirathamítás, izgatás és hűtlen kezelés címén vádat is emelt ellenük a vizsgálóbírónál. Ezt az eljárást csak később, az „Accord“ ratifikálása után szüntették meg.

A Státus 1932 január 20-án Emlékiratban védekezik. Kimutatja, hogy a Státus sui generis intézmény ugyan, de egyházi és nem politikai szerv, amelyet az erdélyi katolicizmus különleges történelme hívott létre; a kánonjog szellemének megfelel; államjogilag is törvényes és jogi személyiség illeti.² Az emlékiratot Pop Valér, akkori igazságügyminiszter veszi át. A kormány megígéri, hogy nem szándékozik erőszakos megoldáshoz nyúlni. A Státus vezetői e memorandum latin szövegét személyesen vitték el Rómába. Köz-

¹ Un anachronism Si o sfidare: Statul Romano-Catolic Ardelean — Studiu istorico-juridic (magyarul: Az Erdélyi Római Katolikus Státus anakronizmus és kihívás. — Történelmi-jogi tanulmány.) Kolozsvár, 1931; rövidített kiadásban is közreboocsátja: Probléma Statutului Rom. Cat. Ardelean in România címen, 1931.

² Az Erdélyi róm. kat. Státus címen magyarul is megjelent, Kolozsvár, 1932.

ben a nunciusnál állandóan sürgetik ügyük tisztázását. A nuncius közbenjár a kormánynál, sőt Károly királynál is kihallgatást kér.

Februárban Laurentiu Onea a szenátusban támadja a Státust: hogy a bukaresti érsek megkerülésével Rómához fordult; vezetői meghamisították Lăpădatu miniszter 1924-es leiratát; a katolikus egyetemi tanárokat nem hívták be és „a Státus seb a román nép testén“, stb.

E támadásra Gyárfás Elemér szenátor, a Státus világi elnöke, a román szenátorok pergőtüzének közepette válaszol. Visszautasítja a vádakát, felvilágosításokat ad, védi a Státus jogszerűségét és vagyonához való kizárólagos jogát. Majd Jorga miniszterelnököt, mint kultuszminisztert megkérdezi: vajjon a minisztérium fedezte-e Ghibu könyvének kiadási költségét — és fenntartja-e azt az ígérését, hogy a kormány nem szándékszik a Státus ügyét erőszakosan megoldani?

Jorga azonnal válaszol; Ghibu anyagi támogatására vonatkozólag azzal tér ki, hogy fontosabb művek kiadására sincs fedezete. A Státust, „amely annyi száz emberrel (!) gyűlést, valóságos parlamentet tart“, nem tekinti jogi személynek. Szemrehányást tesz „Majláth atyának, az erdélyi vajdák e jó román törzsből való fogarasi származású ivadéknak, amilyen sok van a mieink között, akik átmentek önökhöz, mert így akarta a történelmi végzet“, hogy Rómában nem a román követségen keresett lakást, hanem a „Collegium Hungaricum“-ban. De mivel végeredményében a konkordátum értelmezéséről van szó és erre a XXII. cikkely értelmében a kormány és a Szentszék közös megegyezéssel illetékes, a Státus kérdését a Szentszékkal fogja rendezni; a tárgyalásokkal nem Ghibut, hanem katolikus politikust fog a kormány megbízni. Biztosítja Gyárfást, hogy „a román állam részéről minden körülmények között több tiszteletet fognak a katolikusok tapasztalni vallásos intézményeikkel szemben, mint az 1867-ben újjáalakított magyar államban, amelyen rajta volt Tisza Kálmán vidéki kálvinistaságának a pecsétje“.¹

6. A kilátásba helyezett tárgyalások 1932 májusában valóban megindultak, előbb Bukarestben a Státus vezetői és a kormány megbízottai közt, majd Rómában a Szentszéknel. A kormány megsokalta Ghibu erőszakoskodásait, visszavonta megbízását és Pop Valér, erdélyi görögkatolikus politikust, az akkori igazságügyminisztert bízta meg a tárgyalások vezetésével mind a két helyen.

A Státus vezetői már előre, április 21-én négy pontban terjesztik elő kívánásaikat, Pop Valér ezzel szemben hat pontban közli a kormány feltételeit.

Majláth püspök Gyárfás Elemér világi elnökkel és Balázs András előadóval, Dolci nuncius és Cisar érsek belevonásával Bukarestben előkészítik a tárgyalás anyagát. Megvitatják a kormány hat pontját, amely eltörölné a Státus nevet, nem biztosítaná jogi személyiségét, elvenné autonóm jogait és a püspök tanácsadó szervévé zsugorítaná; függőben hagyná s így a kormány szeszélyének tenné ki a Státus új szabályzatát — és főképpen nem tisztázná vagyonának tulajdonjogát, hanem a bukaresti érsek a román királyság területén székelő mindkét rítusú katolikus püspökkel együtt gyakorolná a felügyeleti és ellenőrzési jogot e vagyon kezelése és felhasználása fölött. A vezetők e tervezetet, főképpen a vagyonjogi vonatkozásait elfogadhatatlannak találták. Dolci nunciushoz terjesztett iratukban ezt ünnepélyesen ki is jelentik:

„Hajlandók vagyunk inkább vállalni bármily üldöztetést és kockázatot bármilyen erőszakos lépést, kockáztatni még javaink brutális elkönfiskálását is inkább — ami úgysem lehet tartós, — mint hogy meg-

¹ Az Erdélyi Katolikus Státus a szenátus előtt. Külön lenyomat az „Erdélyi Tudósító“-ból, 26. l.

engedjük és elfogadjuk ezeket a megalázó feltételeket és eltemessük saját kezünkkel az őseink által adatott intézményeket, amelyek oly drágák Összes híveinknek.“

De Pop Valér hajthatatlannak mutatkozott, főképpen a Státus vagyonát illető kérdésekben. Arra törekszik, hogy ha már nem lehet e vagyon az állam javára megdézsmálni, legalább „általános katolikus vagyonnak“ minősítsék és a görög katolikusok is osztozzanak benne. A Státus emberei nem tágitanak: az ősoktól hagyományozott vagyonból semmit sem hajlandók feladni. Erre Dolci nuncius, aki állandóan nagy jóakaratot tanúsított, ügyes fogással él: Suciú görög katolikus érsektől és más görög katolikus püspöktől írásbeli nyilatkozatot kér és kap arról, hogy nem kívánnak a Státus vagyonából részesedni. A nuncius közvetítésére végre sikerült hét pontból álló megállapodást létesíteni és az új néven működendő katolikus autonóm szerv új szabályzatát is elfogadható alakban összeállítani — lényegében úgy, amint a pár hét múlva aláírt Római Egyezményben látni fogjuk.

A római tárgyalásokon Pop Valért Románia vatikáni követe, Petrescu Comnen támogatja, a Státust Gyárfás Elemér és Balázs András képviseli. A nuncius is Rómába utazott. A Státus emberei joggal remélték, hogy a tárgyalás alapja a Bukarestben megállapított hét pont lesz. De csakhamar látták a kormány kétszínű politikáját.

Még elutazásuk előtt érkezett Majláth püspökhöz a kultuszminisztériumnak egy hivatalos irata, Craciunescu államtitkár és Demetrescu jogügyi osztályigazgató aláírásával. Közli vele, hogy bármi lesz is a római tárgyalások eredménye, az nem fogja maga után vonni a telekkönyvek megváltoztatását, mert a Státustól kezelt vagyon kérdése — tisztán jogi kérdés és Románia belügye, amelyet csak bírói úton lehet elintézni.

Petrescu Comnen igen rosszindulatúan viselkedett. Azt a benyomást kelti a Státus embereiben, mintha titkos utasítása lenne a tárgyalások meghiúsítására. A kormány megbízottai nap-nap mellett órákon át tárgyalnak Pacelli bíboros államtitkárral; Petrescu tiltakozik az ellen, hogy e tárgyalásokon Gyárfás és Balázs is jelen lehessen; lefoglalja Pacelli bíboros minden idejét. A két Státus-megbízott legtöbbször nem bírja őket kivárni. De ha rövid időre bejutnak az államtitkárhoz vagy Pizzardo h. államtitkárhoz, ezek nagy jóindulattal fogadják őket. A tárgyalás minden fontosabb mozzanatáról értesülnek és minden észrevételüket azonnal írásban juttatják az államtitkársághoz. Az államtitkárt a kormányképviselők követelőzése láthatóan nagyon fárasztotta és a Státus javára hangolta. Alkalmas módon megüzeni a Státus embereinek, hogy tudtuk és beleegyezésük nélkül a Szentszék nem tér el a bukaresti megállapodások pontjaitól.

Így a román urak kénytelenek előbb a Státus kiküldötteivel végigtárgyalni az egész anyagot. Eleinte tudni sem akarnak a bukaresti megállapodásokról. De a Státus kiküldöttei nem hajlandók más alapon tárgyalni. A kormány megbízottai végre is kénytelenek engedni. Lassan megállapodnak minden pontban. De Petrescuéknak sikerült a parafáit francia szövegbe egy-egy lényegét érintő szót belecsempészni, főképpen a Státus vagyonánál, így: miután a Státus emberei belenyugodnak abba, hogy az évi költségvetést és zárószámadást a kultuszminiszterhez terjesztik, másnapra Petrescuék belopják e toldást: „jövahagyás végett“, vagy miután megállapodtak abban, hogy a Státus vagyona a gyulafehérvári püspökséget illeti, másnap ezt e határozatlan és mind a két rítusra érthető kifejezéssel helyettesítik: „katolikus alapok“. A Státus kiküldötteinek minden éberségükre szükség volt, hogy e meg-megújuló cselofogásokat azonnal ellensúlyozzák.

A kormány megbízottai két egészen új követeléssel is állottak elő: Az egyik: az egyetem melletti templomnak sekrestyés! lakás céljára bekebe-

lezett lakásszolgalmát kívánta az egyetem épületében töröltetni. Ezt a Státus emberei aránylag könnyen elfogadták. A másik: e templom átengedése a görögkatolikus románoknak. A kormány megbízottai ezt nagyon erőltették az államtitkárnál. Azt állították, hogy a templom az egyetembe beleépült, hogy a sokezer görögkatolikus egyetemi hallgató lelki szükséglete ezt okvetlenül megkívánja. Gyárfás elmondotta az egyetemépítés történetét, ott helyben lerajzolta Pizzardo h. államtitkárnak az egész épülettömböt, a közelben lévő minorita templommal együtt. A Vatikán emberei könnyen látva a tényállást, nem támogatták a követelést. Erre közbevető indítvány merült fel: egy bizottság vizsgálja meg a templom jogi helyzetét és három hónapon belül történjék róla döntés. Ez igen veszedelmes játék lett volna s azért a Státus kiküldöttei nem fogadták el. De érezték, hogy valamelyes áldozatot hozniok kell, ha nem akarják felborítani az egész egyezményt. Azért felajánlották, hogy a görögkatolikus egyetemi hallgatók részére gondoskodni fognak vasárnap és ünnepeken román nyelvű prédikációról. Pop Valér görögkatolikus istentiszteletet kívánt. A Státus megbízottai a béke kedvéért elfogadják e kívánságot: a latin szertartású püspök vasárnap és ünnepeken 11 órakor gondoskodni fog arról, hogy görög katolikus pap tartson istentiszteletet főképpen a tanuló ifjúság részére és ez istentiszteletet végző papnak a helyi szokás szerint honoráriumot ad.

Május 30-án elkészült a Római Egyezménynek, az „Accord“-nak a szövege. XI. Pius pápa még aznap jóváhagyta és az Acta Apostolicae Sedisnek 1932 júliusi száma, mint a román konkordátum IX. szakaszának hivatalos értelmezését közzétette (209—218. 1.).

Az „Accord“ két részből áll: az első a tulajdonképpeni Egyezmény tíz pontban: az eddigi Erdélyi Róm. Kát. Státus ezután a „Gyulafehérvári Római Kát. Püspökség Egyházmegyei Tanácsa“ néven fog működni, az Egyházi Törvénykönyv 1521. kánonában biztosított jogkörrel (I—II.) j a Státusnak 8 pontban felsorolt vagyona és alapjai a gyulafehérvári római katolikus egyházmegye tulajdona, jövedelmét az alapítólevél szerint, illetőleg vallásos, iskolai-nevelési célokra kell felhasználni a bukaresti érseknek, mint a Szentszék külön megbízottjának felügyelete alatt, az állam ellenőrzési joga mellett (III—VI.); e vagyonokat hivatalból és költségmentesen az eredeti bejegyzés szerint kell újból telekkönyveztetni. (VIII.); az egyetemet terhelő sekrestyélakás-szolgálat megszűnik; a piaristák templomában a fenti módon görögkatolikus istentisztelet tartandó (VII—IX.); a X. pont intézkedik az Egyházmegyei Tanács új szabályzatáról.

A másik rész: a X. pontban említett új szabályzat, a közgyűlésnek és igazgató tanács hatáskörének megjelölésével.

Az így átalakult „Egyházmegyei Tanács“ 1932 november 17-én tartotta első, „alakuló“ közgyűlését. Ezen a vezetőség beszámolt az utolsó év viszontagságos történetéről és a Római Egyezményről; az Egyezmény és vele kapcsolatos szabályzat szellemében új „Ügyviteli Szabályzatot“ alkotnak, amely a régiből átveszi, amit lehet.

A Státus tagjai vegyes érzellemmel fogadták az eredményt. A bukaresti és római tanácskozásokon résztvevő vezetők tudják, hogy annyit maitettek meg, amennyit az adott ellenséges légkörből lehetett. A tagok nagyobb része megnyugszik a „Roma locuta“-n. De akadt heves ellenző is, aki méltatlankodásában lemondott státusgyűlési tagságáról.

7. A Római Egyezmény gyors megkötése módfelett felbőszítette Ghibu és társait. Ghibu igen szenvedélyes röpiratban¹ támadja érte Jorgát és Pop

¹ grea mostenire härázita dela ultimele guvemári: Acordul... (= Az utolsó kormányoktól hagyományozott nehéz örökség: Az Accord...) Bucuresti, 1933, Universul nyomda.

Valért; személyesen jár a Jorgát csakhamar felváltó Vaída miniszterelnök-nél, de ez röviden kifizeti: „ha tőle függne, egyszerűen becsuktná, hogy végre elhallgattassa“. Vaída után Maniu lett a miniszterelnök. Nála is jár Ghibu, ő diplomatikusan felel: majd hivatni fogja. Titulescu külügyminisztert felszólítja, hogy „önérzetes, energikus és következetes politikát kövessen a nemzet sírját megásó ellenségekkel szemben“.

Támadja az Egyezmény érvényességét: mert nem ratifikálta a parlament, nem írta alá a király és nem szabályszerűen közölték a hivatalos lapban. Végül így fenyegeti meg a kormányférfiakat: „Ügy látszik, modem háborút csak tankokkal lehet megnyerni. A Státus ellen folyó háborút is. Ha kell, jönni fognak a tankok, de ha a Státus emberein kívül másokat is le fognak hengerelni, az nem az ő bűne lesz.“

Pop Valér külön munkában védekezik a durva támadások ellen.¹ Érdekesen világítja meg Ghibu szerepét is az egész kérdésben: nevetlen viselkedését és tapintatlanságát Ghika külügyminiszterrel szemben, Jorga kifakadásait — aminek következtében aztán rövid úton és végérvényesen megvonták Ghibutól a Státus ügyében adott megbízást.

1934 áprilisában valóban meg is jelenik a kilátásba helyezett tank: Ghibu újabb műve: „A magyar katolicizmus és a Szentszék tevékenysége Nagyromániában“ címen,² saját vallomása szerint részben a külügyi és földművelésügyi minisztérium anyagi támogatásával (!).

A könyv első 105 oldala: Jelentés II. Károly királyhoz, ezt követi 683 oldalnyi okmánytár. Leírja 15 éves küzdelmét a Státus veszedelmes intézményének rendezésére. Előadja mindazt, amit addig megjelent hét könyvében már kifejtett. Az Accord miatt támadja Jorgát következetlenség címén; de különös gyűlölettel Pop Valért. Románia legnagyobb ellenségeivel titokban tárgyalt, Románia érdekeit elárulta, okmányokat hamisított és „nagyobb bűnös, mint a legutálatosabb renegát“; ostromozza Goldijt a konkordátum megkötése miatt; Rómát, amely „Románia halálos veszedelmét, a magyar katolicizmust dédelgeti és a magyar irredenta törekvések tűzhelye“. Majd a királyhoz fordul: miután így minden kormány kompromittálta magát, egyedül őfelsége képes és alkalmas a magyar katolicizmus összes kérdéseit megoldani. Erre mint a katolikus Egyház legfőbb kegyurának joga is van, kötelessége is, hiszen a főkegyúri jog őt illeti. Használati utasítást is ad őfelségének: a könyv kítűnő betűrendes tárgymutatója révén majd könnyen tájékozódhatik az egész kérdéskomplexumban. Végül kissé meg is fenyegeti: ha nem fogja magáévá tenni ezt a kérdést, majd a nemzet fogja megoldani — olyan módon, amilyent a körülmények követelnek.

Ugyanekkor újra kiadja Victor Onisornak még 1924-ben kelt Státus-ellenes memorandumát. Felbuztatja a kolozsvári egyetem két katolikus tanárát (Baroni, Ostrogovich) egy Státus-ellenes francia könyv megírására. .. Ilyen körülmények között az Accord ellenére tovább folyik a hajsza a Státus ellen, sőt élesebben mint eddig.

A román bíróságok valóban nem ismerik el az Accord érvényességét. A kultuszminisztérium ellenkező felfogásával szemben vitatják, hogy az Accord nem a konkordátum IX. cikkelyének egyszerű hivatalos magyarázata, hanem új intézkedés, amely éppen a konkordátum ellenére új szervezet — az Egyházmegyei Tanácsot — hozott létre. Ezért érvényességéhez okvetlenül szükséges a parlament ratifikálása. Így a kolozsvári törvényszék 1932 július 4-én 51. sz. a. kelt ítéletében. Az ítélet bő indokolásával Pufcariu Emil törvényszéki bíró Baroni és Ostrogovich egyetemi tanárokkal egyetemben

¹Acordul dela Roma, Kolozsvár, 1934.

² Acpunea catolicismului și a Sf. Scaun in Románia integrită, Kolozsvár, 1934.

³ Situaapa Juridica a Statului Romano-Catolic Ardelean, Kolozsvár, 1934.

nyilvánosságra hozza. A két tanár azt is felpanaszolja, hogy a pápától nem kaptak választ, ezért mint egyetemi tanárok a miniszterhez fordulnak az ellen az intézmény ellen, amely egyetemi vagyont bitorol.¹ Az Egyházmegyei Tanács jogtanácsosa, Nagy László természetesen megfelebbi az Ítéletet és a fellebbezés hatalmas indokolását az igazgatótanács megbízásából Gyárfás Elemér világi elnök szintén írásban teszi közzé.

Ghibuék még tovább mennek: követelik a Szentszékkel kötött konkordátum felmondását.

A telekkönyvi hatóságok vonakodnak a Római Egyezmény értelmében a Státus ingatlanainak bejegyzését módosítani.

1935-ben újból felmerül a törekvés, hogy a Státus vagyonából a görög katolikusok részesüljenek. Úgy látszik, maga a kormány szorgalmazza. Pop miniszter állítólag ki is jelentette egy görög katolikus püspöknek: ha ők le is mondanának erről az igényükről, a kormány ragaszkodik hozzá. 1937-ben már kész a terv, hogy három tagú bizottság fogja e kérdést tanulmányozni és annak javaslata alapján a Szentszék fog dönteni.

Az Egyházmegyei Tanács 1936-ban leghatározottabban szembeszáll e törekvéssel, hiszen a görög katolikusok sokkal jobb anyagi helyzetben vannak: intézményeik ingatlanai jórészen mentesültek a kisajátítástól, egyeseket az állam külön törvénnyel visszavásárolt, sok állami kedvezményben részesülnek, ellenben a róm. kat. vagyon legnagyobb része áldozatul esett és Ők semmit sem kapnak az államtól.

1937-ben külön memorandumot intéznek Pacelli bíboroshoz.³ Ebben történelmi és jogi érvekkel igazolják e vagyonok kizárólagosan római katolikus eredetét és jellegét; rámutatnak arra, hogy a latin szertartású katolikusok a századok folyamán, de különösen az utolsó években sok értéket engedtek át a görög katolikusoknak (minorita templom, monostori templom, stb.); kijelentik, hogy semmiképpen sem nyugosznak bele ősi jogaik vitássá tételébe és jogaik megvédéséhez kéri a Szentszék támogatását.

Más egyházi intézmények ellen erősödik az állandó támadás. Ghibu sorra ostromolja a szerzetesrendeket. Előbb a gazdagabbakat: a premonstreieket, minoritákat, — két, 1000 oldalnál nagyobb kötetben! — piaristákat, és kilátásba helyezi, hogy a többiek is terítékre kerülnek. Tagadja jogi személyiségüket és vagyonukat az államra vagy községre írhatja át.

8. — 1938 végével némi enyhület következik be. A világpolitikai helyzet nagyobb mérsékletet parancsol a román kormánynak. A Szentszék sürgetésére négytagú vegyes bizottságot küld ki a régóta vajdó egyházi kérdések (az Accord, a szerzetek jogi személyisége és vagyon, a kegyúri vagyonok igazolása, stb.) megvizsgálására és kielégítő megoldás javaslására. Az Egyházat a tárgyalásokon Durcovici, bukaresti érseki helynök és Gyárfás Elemér képviseli. Hónapokon át tárgyalnak a kormány két megbízottjával. Végre sok vita után, javaslatukra a kormány a Római Egyezmény érvényességét elismerte és ratifikálta. A ratifikálást a Monitorul Oficial 1940 március 2-i számában tette közzé. Az igazságügyminisztérium pedig megkereste az illetékes telekkönyvi hatóságokat, hogy a volt Státus vagyonát az Egyezményben megállapított módon helyesbítsék. Intézkedés történt az egyházmegyei alapok függő pereinek békés úton való rendezésére is.

Így jutott a katolikus Státus új néven mint Egyházmegyei Tanács olyan törvényes létezési és működési alaphoz, amelyet végre Románia is

¹ Statul Catolic Ardelean și Acordul dela Roma in fata Justitiei (—Az Erdélyi Icat. Státus és a római egyezmény az igazságszolgáltatás előtt), Kolozsvár, 1933.

² Gyárfás: Statusul Catolic Ardelean și Acordul dela Roma, Kolozsvár, Minerva, 1933.

³ Explanatio iuridico-historica documentorum de fundis diocesis Albauliensis Ritus Latini elmen — kézirat gyanánt.

hivatalosan elismert. Az 1940 augusztus 30-án Magyarországhoz visszacsatolt területen is ezen az alapon és ezzel a névvel kell továbbműködnié mindaddig, amíg az illetékes tényezők a kérdést véglegesen nem rendezik.

AZ ERDÉLYI RÓMAI KATOLIKUS STATUS a legnehezebb időkben életerős, viharálló katolikus és magyar intézménynek bizonyult. Vezetőinek következetes elhűségén és szívós kitartásán megtört minden támadás.

Ez a hűséges és életerős intézmény, amelynek értékét ellenségeink ösztönösen megérezték, mindenki részéről tiszteletet és megbecsülést érdemel.

Az állam vezetői részéről kiérdemelte, hogy az új politikai keretek között is ősi autonómiája szellemében vezesse sok áldozattal megmentett intézményeit. Ezt az ősi, szent intézményt nem szabad az elavult „Staatskirchentum“ szemével nézni és a régi liberális-jozefinista szellemben kezelni. Annál kevésbé, mert sajnos, a 20 év alatt a Státus ellen összehordott „történelmi és jogi érvek“ nagy része a régi liberális felfogású jogászok könyveiből és a jozefinista szellemű kormányrendeletekből kovácsolódott össze.

Egyházi szempontból különösen nagy értéknek bizonyult a Státus. Ha valakinek régen aggodalmi voltak a világi híveknek egyházigazgatási kérdésekben való bevonása ellen, a Státus történetének ez a húsz éve Örökké szép példája lesz a hierarchikus egyház és a lelkes világi hívek önzetlen összefogásának és termékeny együttműködésének.

Azért maga a Szentszék is megbecsülte a Státust. A római tárgyalások idején a román kormány emberei azon fáradoztak, hogy beigazolják kánonellenes jellegét. Maga az S. Congregatio Concilii vizsgálta meg szervezetét. Az államtitkárságtól vett értesülés szerint „az intézményt a kánonjog szellemén túlmenőnek találta és messzeállónak az új francia egyházmegyei szervezetektől, de nem foglalt állást ellene, sőt védelmezi azt mint ősi és hasznos intézményt“.

A katolikus Státus igazában nem is más, mint a Katolikus Akciónak egészen különleges gyakorlati megvalósítása — már a XVI. században. Vajha az Egyházat intézményeinek védelmében és fejlesztésében a ránk váró nehéz időkben sok helyen támogatná a papsággal karöltve a világi híveknek ilyen lelkes és önfeláldozó „státusa“.

SCHEFFLER JÁNOS